

DOI 10.57589/srl.v70i3.4047

UDK 811.163.6'367.628

Marko Snoj

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU;

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

marko.snoj@zrc-sazu.si

PRISPEVKI K SLOVNICI SLOVENSKIH MEDMETOV

Članek skuša odgovoriti na tri sklope vprašanj. (1) Kaj je medmet, kakšne podvrste medmetov poznamo in kako jih uslovariti v eSSKJ? (2) Kakšni so medmeti in v katerih segmentnih in nadsegmentnih lastnostih se razlikujejo od preostalega besedja? Kakšna sta njihova pregibnost in besedotvorje? (3) Kaj so medmeti po izvoru?

Ključne besede: medmet, besedna vrsta, kategorialne lastnosti, konverzija

The article addresses three sets of questions. (1) What are interjections; what subtypes of interjections are there and how should they be presented in the new digital *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Dictionary of the Slovenian standard language)? (2) What is the nature of interjections and in what segmental and suprasegmental properties distinguish them from the rest of the lexicon? What are their morphological properties? (3) What is the origin of interjections?

Keywords: interjection, parts of speech, categorial properties, conversion

0 Uvod

0.1 O medmetih v slovenščini je bilo v zadnjih petdesetih letih napisanih mnogo tehničnih besed, zato vemo danes o njih precej več kot pred tem.¹ Po Toporišičevi slovnici iz let 1976, 1984, 1991 in 2004² ter Slovenskem leksikalnem pomenoslovju Ade Vidovič Muha iz let 2000 in 2013³ smo dobili podrobnejše predstavitve medmetov zlasti v monografski obdelavi Irene Stramljič Breznik iz leta 2014⁴ in v članku Domna Krvine in Andreje Žele iz leta 2017.⁵ Pričujoče besedilo črpa iz spoznanj zlasti teh štirih del,⁶ ob tem pa skuša védenje o obravnavani tematiki dopolniti in nadgraditi s splošnimi in teoretskimi spoznanji ter usmeritvami, kako medmete na času primeren način uslovariti v novi izdaji SSKJ, ki kot rastoči slovar izhaja na portalu Fran pod oznako eSSKJ.

---

¹ Besedilo je nastalo v okviru raziskovalnih programov P6-0038 Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju, ki ga financira ARRS, in Naravna in kulturna dediščina slovenskega naroda, ki ga financira SAZU.

² V četrty izdaji (Toporišič 2004) so medmeti obravnavani na straneh 450–62.

³ V drugi izdaji Slovenskega leksikalnega pomenoslovja (Vidovič Muha 2013) so medmeti obravnavani zlasti na straneh 100–3.

⁴ Stramljič Breznik 2014.

⁵ Krvina in Žele 2017: 201–28.

⁶ In sicer ne tako, da bi besedilo prepogosto obremenjeval s sklicevanjem nanja.

0.2 V tem besedilu opisana zasnova pojmovanja medmetov je nastala po induktivno-deduktivni poti, tj. z redakcijami slovarskih sestavkov za eSSKJ na osnovi korpusnega gradiva ob upoštevanju spoznanj relevantne strokovne literature in duha Koncepta novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika.⁷ Članek se omejuje na bistvene postavke tega pojmovanja in redakcijska izhodišča, izpušča pa večino praktičnih napotkov za slovarske redakcije.

0.3 Obravnava naslovne tematike izhaja iz predpostavke, da so jedrni medmeti,⁸ med katere prištevamo posnemovalne in razpoloženske (tem pa se pridružujejo nekateri neformalni členki pritrjevanja in zanikanja),⁹ izhodiščno samostojen sistem za sporazumevanje, ki gostuje v vsakokratnem jeziku, v katerega se integrira do ugotovljive stopnje in kateremu se prilagaja v ugotovljivi meri. Ta sistem za sporazumevanje izvira iz *predfonemskih in predmorfemskih časov*. V filogenetskem pojmovanju nam ta besedna zveza pomeni čas izpred ne manj kot 70.000 leti, kolikor je minilo od prve uspešne razširitve *Homo sapiensa* iz Afrike na bližnjevzhodno območje neandertalcev, ki jo povezujejo s kognitivno revolucijo.¹⁰ Ker je skupni prednik vrste *Homo sapiens*, ki vsi uporabljamo jezik fonemskega in morfemskega tipa, živel pred sto do dvesto tisoč leti, je mogoče čas nastanka jezika sodobnega tipa domnevati v še starejšem obdobju.¹¹ V ontogenetskem pojmovanju pa nam ista besedna zveza označuje prvo poldrugo leto življenja posameznega bodočega govorca človeškega jezika današnjega tipa. To poldrugo leto predstavlja čas pred mielinizacijo Wernickovega in Brocovega področja v človeških možganih,¹² torej čas pred izpolnjenim histološkim pogojem za sporazumevanje z jezikom današnjega tipa.

0.4 Z razvojnega stališča so jedrni medmeti najstarejše in hkrati prvobitne besede. Za najstarejše jih imamo zato, ker živalski glasovni jeziki sestojijo samo iz izrazov, ki so primerljivi z medmeti človeških jezikov. Če psa pohodimo, bevskne z visokim

⁷ Zasnova slovarske obdelave medmetov je bila junija 2020 in v prenovljeni obliki avgusta 2022 predstavljena splošnoslovaropisni skupini Inštituta za slovenski Frana Ramovša ZRC SAZU in sprejeta kot izhodišče za redakcije, torej kot poglavje v internem rastočem redakcijskem priročniku. S pogovori o posameznih problemih so k tu predstavljenim spoznanjem prispevali zlasti naslednji kolegi iz splošnoslovaropisne skupine (po abecednem redu): Nataša Jakop, Janoš Ježovnik, Domen Krvina, Nina Ledinek, Tanja Mirtič in Andreja Žele.

⁸ Termin *jedrni medmeti*, ki bi ga v latinščino prevedel kot *interiectiones proprie dictae*, je nov, pojem, ki ga označuje, pa ne. Več boljših slovnice namreč pozna besedno vrsto *stavčni ekvivalenti*, znotraj katere kot enega podtipov obravnava *medmete*, pri čemer pod tem terminom razume le take, ki so tu poimenovani kot jedrni medmeti. Tako npr. Buchholz-Fiedler 1987: 395–406.

⁹ Neformalni členki pritrjevanja in zanikanja, zlasti nezapisljivi, večinoma izvirajo iz razpoloženskih medmetov za izražanje zadovoljstva oz. nezadovoljstva.

¹⁰ Harari 2014: 30–31.

¹¹ Paleonevrologija danes še ne pozna odgovora na vprašanje, kdaj se je pri človeku pojavil jezik fonemskega in morfemskega tipa in ali so tak jezik morda poznali tudi ljudje drugih vrst, kot sta denisovec in neandertalec, ki sta imela možgane večje prostornine kot sodobni človek. Asimetrijo lobanje zaradi Brocovega in Wernickovega področja je opaziti pri vseh hominidih in celo človeku podobnih opicah, zato domnevajo, da je kognitivno revolucijo in domnevno z njo povezani nastanek človeškega jezika današnjega tipa povzročil funkcijski razvoj in medsebojne nevrnske povezave zlasti med omenjenima območjema možganske skorje (Luef 2018: passim, zlasti 41–46; Aboitiz, Garcia 1998).

¹² Su idr. 2008.

tonom, podobno kot človek zavpije *au*. Če se pes sprijazni z neprijetnostjo, bo vzdihnil skozi nos.¹³ Hitrejši in intenzivnejši ko bo vzdih, več nejevolje bo ob tem izrazil.¹⁴ Enako delamo tudi ljudje vseh jezikov, vzdih pa navadno zapišemo s približkom *oh*. Višje razvitim živalim in ljudem skupne vzdihe in vzklike sestavljajo sporočilno samostojne jezikovne praprvine,¹⁵ ki so druge in drugačne od fonemskih in morfemskih prvin jezikov današnjega tipa. Po najverjetnejši teoriji je bila prednost *Homo sapiensa* pred ostalimi človeškimi vrstami, ki jih je začel izrinjati pred 70.000 leti,¹⁶ prav jezik fonemskega in morfemskega tipa, saj ta omogoča mnogo kompleksnejše in eksaktnejše sporazumevanje. Ob sočasni kognitivni revoluciji je postal *Homo sapiens* sposoben natančno opisovati dogodke, jih načrtovati, se pogovarjati o tem, kdo je vreden zaupanja in kdo ne (se pravi opravlja), ter celo govoriti o stvareh, ki v resnici ne obstajajo. S tem je omogočil sodelovanje večjih skupin, ki so bile vojaško in gospodarsko ter posledično evolucijsko uspešnejše od manjših skupin preostalih človeških vrst.¹⁷ To uspešnost *Homo sapiensa* bi pojasnila za zdaj še nedokazljiva domneva, da so se pripadniki drugih človeških vrst, tj. neandertalec, denisovec in človek s Floresa, tako kot druge živali sporazumevali z manj učinkovitim sistemom, morda le z medmeti. Medmete imamo za prvobitne besede zato, ker se z njimi začne oglašati otrok pred dopolnjenim 18. mesecem starosti, tj. preden pridobi histološke pogoje za usvajanja jezika fonemskega in morfemskega tipa. Ko dojenček občuti lakoto, zapira in odpira usta, s čimer posnema lastne gibe govornih organov pri hranjenju, tako da se sliši nekako *ama*, *amam*, *mama* ali *mamam*. Na njegovo oglašanje se bo odzvala *mama*, katere poimenovanje je v mnogih jezikov nastalo ali je tvorjeno iz tega prvobitnega posnemovalnega medmeta,¹⁸ dojenčkovo oglašanje *am*, *ham* ipd. pa se v mnogih jezikih leksikalizira kot medmet, ki posnema hranjenje ali spodbuja otroka, naj vzame hrano.

0.5 Posebnost medmetov izkazuje že njihovo poimenovanje. Etimološki pomen besede *medmet* je 'kar je vrženo vmes'. Pohlin v svoji slovnici uporabi opisni termin *vmes postavljena beseda*, ki je nazornejši, a bolj neroden prevod starejšega nemškega *Zwischenwort* in latinskega *interiectio*, izvorno imena dejanja glagola *intericere* 'vreči vmes', ki je zložen iz *inter* 'vmes' in *iacere* 'vreči, metati'. Latinski izraz je preveden iz grškega *παρεμβολή* 'medmet', ki je tvorjen iz glagola *παρεμβάλλω* 'vržem vmes',

¹³ Na izrazni ravni so skupne lastnosti glasovnih izrazov živalskih jezikov in naših medmetov zlasti primerljive prozodične lastnosti (intonacija, relativna tonska višina in jakost), na funkcionalni pa samostojnost in zaključenost sporočila.

¹⁴ Ljudje se z domačimi živalmi sporazumevamo skoraj izključno z medmeti, točneje s pozivnimi medmeti, in njihovimi večbesednimi ustrezniki, ki so pragmatičnimi frazemi. Le tisti psi, ki res živijo s človekom, razumejo tudi nekaj členkov, zlasti členke pritrjevanja in zanikanja ter členek *še*. Pes bo tako razumel precej zahtevno besedilo, kot je npr. *Ej, ej, ti si pa dobra! Ne tega delat!*, ki ga bo znal razlikovati od preprostega *Ne!* Vse drugo človeško govorjenje je živalim nerazumljivo in ga slišijo kot čebljanje, ki ima ob ustreznih energiji samo čustveno sporočilnost.

¹⁵ Izraz dolgujem Andreji Žele.

¹⁶ *Homo sapiens* je dokončno izrinil denisovca in javanskega človeka pred približno 50.000 leti, neandertalca pred približno 30.000 leti in pritikavega človeka z otoka Flores pred približno 12.000 leti (Harari 2014: 28–29).

¹⁷ Harari 2014: 30–35.

¹⁸ Latinska prvotna manjšalnica *mamilla*, ki pomeni 'dojka, prsna bradavica', najbolj nazorno združuje dojenčkovo željo po hrani in njemu najbližjem človeku.

sestavljena iz παρά 'zraven' in ἐμβάλλω 'vržem noter', ta pa je sestavljen iz ἐν 'v' in βάλλω 'vržem'. Od začetkov evropskega slovničarstva je torej medmet pojmovan kot beseda, ki je 'vržena zraven noter', vržena med preostale besede, iz česar sklepamo, da je bila pojmovana kot drugačna od preostalih. Kar je drugačno, navadno pripada drugemu sistemu.

0.5.1 Samostojnost in samosvojost izražanja z medmeti se kaže tudi v pojavu emotikonov v elektronski komunikaciji, tj. v kombinacijah zlasti ločil in števk za izražanje čustev in razpoloženj, kot je npr. :-) za ponazarjanje smeha. Emotikone, ki so se pojavili v začetku osemdesetih let 20. stoletja, je računalniška industrija ob prelomu tisočletja nadgradila v kompleksen sistem emodžijev, ki obsega skoraj tisoč znakov v razširjenem unikodovem območju, od katerih vsak izraža sporočilo, ki ga lahko ali bi ga lahko izrazili z medmetom, pragmatičnim frazemom ali členkom pritrjevanja in zanikanja. Medmeti imajo torej svojo alternativno pisavo.

0.6 Medmeti se pogosteje pojavljajo v govorjenem kot pisnem prenosniku. Nekaterih medmetov zaradi njihovih glasovnih lastnosti sploh ni mogoče zapisati. Tak je npr. medmet, ki ga izgovorimo vdihaje zrak skozi zobe in priprta usta, uporabimo pa ga za izražanje (navadno pričakovane in kratkotrajne) bolečine. Morda bi ga lahko zapisovali kot *sss*, vendar raba tega ne izkazuje. Zapisujemo le tiste medmete, ki so se prilagodili do mere, da jih lahko zapisujemo s črkami, ki ponazarjajo realizacije fonemov v pretežno pričakovanih položajih. Opisani medmet za izražanje bolečine se je prilagodil sistemu gostujočega jezika tako, da se izgovarja z nevtralnimi samoglasnikom *a* in sičnikom *s*, torej kot *as*, ki je v starejšem slovenskem jeziku in mnogih narečjih v rabi, ko govorca zaboli, zlasti ob dotiku česa vročega. Iz tega se je s pristopom prehodnega *j* razvil današnji osrednjeslovenski in knjižni *ajs*.¹⁹ Medmet, ki izraža, da govorca zebe, je nastal iz prvobitnega izraza, sestoječega iz izdiha skozi usta ob drgetanju ustnic, ki pomaga, da se človek malo ogreje. Ker tega oglašanja ne moremo zapisati, zapišemo njegov približek *brr*, v katerem glas *b* povzema ustnično prvino, ponovljeni *r* pa vibriranje.²⁰

0.7 Dokaz, da medmeti tvorijo svoj jezikovni sistem, ki je le deloma odvisen od gostujočega, je dejstvo, da se neredko izognejo glasovnim zakonom, ki v jezikih sicer delujejo brezizjemno. Medmet *kikiriki* tako ne izkazuje samoglasniškega upada nenaglašanih *i*-jev, glas *k* se pred *i* ni palataliziral niti v gorenjščini; medmet *haha* se v splošni slovanščini ni razvil v **hoho* in **hehe* se ni razvil v **šeše*. Medmet *mu*, ki posnema kravje oglašanje in je motivirajoča beseda tvorjenke *mukati*, se je v zahodni

¹⁹ Prehodni *j* se v narečjih pogosto vzpostavi neposredno za naglašanim samoglasnikom *o*, redkeje *a*, in istozložnim sičnikom *s* ali z, npr. *ojster*, *gojzd*, *grojzd*. V redkih primerih je znan tudi v knjižnih besedah, npr. *bajs*.

²⁰ Nezapisljivih medmetov je razmeroma veliko in ima jih vsak jezik. Tudi neformalni členki pritrjevanja in zanikanja so neredko nezapisljivi. Na širšem območju Balkana se npr. zanika z en- ali dvakratnim tleskom jezika ob alveole. V albanščini (in še kje) se pogovorno pritrjuje z vdihom skozi zelo stisnjene zaokrožene ustnice.

in južni slovanščini ohranil z glasom *u*, ki se ni razvil v *y* (in v južni dalje v *i*), kot bi pričakovali in v kar se je razvil na slovanskem vzhodu.

1 Opredelitev medmetov

1.1 Medmeti so pomensko, slovnično in izrazno samostojna sporočila (za njimi lahko postavimo končno ločilo in imajo svojo stavčno intonacijo), zato jih pojmujejo kot stavke ali pastavke. Samostojni stavki ali pastavki so lahko tudi členki, vendar se ti od medmetov razlikujejo po tem, da se uporabljajo le znotraj jezikovnega konteksta, v dialogu, da se torej sklicujejo na vsebino aktualnega diskurza, poleg tega so členkovni (pa)stavki praviloma eliptični.²¹ Preprosto povedano medmet ubeseduje subjektivno dožemanje dogodka, članek pa je opis subjektivnega dožemanja okoliščine.²² Medmet je lahko popolnoma samostojno besedilo, ki ne potrebuje niti diskurza niti jezikovnega konteksta, potrebuje le enega govorca, ki ubesedi svoj odnos do zunajjezikovne pojavnosti. Medmetno sporočilo praviloma ne pričakuje naslovnikovega odziva.²³ Še več: pogosto ne potrebuje niti naslovnika oziroma je naslovnik govorec sam.

1.1.1 Med medmete prištevamo enobesedne izraze (*au*), večbesedne pa le, če sestojijo iz ponovljene besede brez pomenskega prenosa (*hov hov*) ali dveh besed, od katerih vsaj ene v jeziku sicer ni (*nina nana, aja tutaja*). Te se pogosto poenobesedijo, npr. *čira čara > čiračara*. Preostale večbesedne izraze z medmetnimi lastnostmi prištevamo k pragmatičnim frazemom (*Aj aj aj*), ki jih to besedilo ne obravnava.²⁴

1.2 O izvoru in razvoju medmetov

1.2.1 Medmeti se glede na obstojnost delijo v vsaj tri skupine. V prvo spadajo zelo obstojni praviloma enozložni, zlasti razpoloženski medmeti, npr. *a, ah, o, oh*, v drugo nekoliko manj obstojni in bolj spremenljivi, ki so zlasti posnemovalni, npr. *kikiriki, mijav*, in v tretjo najmanj obstojni, večina pozivnih, npr. *pst, živijo*. V tretjo skupino spada tudi velika večina kletvic in psokv, ki jih imamo za razpoloženske. Medmeti iz prve skupine so domnevno starejši in bolj prvobitni od tistih iz druge, ti pa od onih iz tretje. Opisana delitev velja v mnogih primerih, vendar ni absolutna. Je pavšalna in ima mnogo izjem. Tako je npr. pozivni medmet *na* zelo obstojen in star, posnemovalni *mu* prav tako, ne pa tudi *bum*, ki je zelo mlad. Zelo mlad je tudi razpoloženski, točneje vzključni medmet *auč*. Na splošno velja, da medmeti – razen prvinskih iz prve skupine – niso zelo stabilne besede. Od 103 enobesednih medmetov, ki jih v svojih jezikoslovnih delih navaja Marko Pohlin v drugi polovici 18. stoletja, jih SSKJ navaja le še 62.

1.2.1.1 O nekaterih nekdanjih zlasti posnemovalnih medmetih lahko sklepamo iz frazeologije in tvorjenk. Frazem *ni rekel ne bev ne mev* bi danes naredili s *hov* in

²¹ O razločevanju med medmeti in členki bo tekla beseda v prihodnji številki *Slavistične revije*.

²² Avtorica te formulacije je Andreja Žele.

²³ Izjema so pozdravni medmeti, ki vzpostavljajo najkrajši možni dialog.

²⁴ O pragmatičnih frazemih glej podrobneje Jakop 2006.

mijav. Medtem ko nekdanji medmet *bev* odseva še v tvorjenkah *bevhati* in *bevskati*, se *mev* ohranja samo v frazemu.²⁵ Iz posnemovalnih glagolov se pri nas in širše tvorijo glagoli s priponami *-ka-*, *-ska-* in *-li-*. Iz glagolov *jo-ka-ti* in *ve-ka-ti* zato sklepamo, da sta se medmeta za posnemanje jokanja nekdanj glasila *jo* in *ve* – kot ju najdemo še v starejšem jeziku. Sklepamo tudi, da so cmokanje in mlaskanje nekdanj posnemali z medmetoma *cmo* in *mła* (ali *mlas*), glasno dihanje s *fu* in hitro gibanje po zraku s *fr*. Med medmetom *gru* in glagolom *gruliti* še danes obstaja jasna besedotvorna zveza, in sicer je *gru* motivirajoča, *gruliti* pa motivirana beseda. Iz tega razmerja sklepamo, da so tuljenje nekdanj posnemali z medmetom *tu*, kruljenje s *kru* in cviljenje s *kvi* > *cvi*.

1.2.2 O izvoru po posameznih vrstah medmetov glej 1.5, o tvorbi 3.2 in o prevzemanju 4.

1.3 Vrste medmetov

1.3.0 Jedrni medmeti so besede, ki s človeškimi glasovi posnemajo zvoke iz okolja ali glasovno slikajo lastna čutenja in razpoloženja. V nadaljevanju so opisani v odstavkih 1.3.1–1.3.2. Besede, opisane v odstavkih 1.3.3, uvrščamo med medmete predvsem zaradi njihove pomenske, slovnične in izrazne samostojnosti. Od jedrnih medmetov se razlikujejo po navadno nižji stopnji ekspresivnosti ali njeni odsotnosti, pa tudi po večji usmerjenosti na naslovnika,²⁶ soudeleženca v govornem dejanju.

1.3.1 Posnemovalni medmeti so besede, s katerimi posnemamo slabo ali sploh neartikulirane človeške glasove, npr. *blabla*, *hik*, glasove drugih živih bitij, ki jih naredijo z dihalnimi in tem bližnjimi organi, npr. *hov*, *mijav*, *čiv*, ali zvoke, ki jih ljudje ali živali oddajajo drugače kot z dihalnimi in tem bližnjimi organi, npr. *cop*, *bzz*, ter neživi predmeti, npr. *brm*, *štrbunk*, *škljoc*.

1.3.1.1 Ponazoritveni medmeti so podvrsta posnemovalnih, s katerimi glasovno ponazorimo dejanje ali okoliščino, npr. *bam*, kadar ponazarja nenadno, hitro pojavitev česa, npr. v zgledu *Obrnila je ročico in – bam! – pred njo se je pojavil škrat*.

1.3.2 Razpoloženjski medmeti so besede, s katerimi izražamo svoja razpoloženja, npr. *juhu*, *joj*.

1.3.2.1 Vzključni medmeti so podvrsta razpoloženjskih medmetov, s katerimi izražamo odnos do zaznavanja s čutili, npr. *au*, *ajs*, *brr*, *mmm*.

1.3.2.2 Kletvice so podvrsta razpoloženjskih medmetov, s katerimi izražamo svojo nejevoljo na družbeno bolj ali manj vprašljiv način, npr. *kurc*, *jebela*.

²⁵ Možno je tudi, da je medmet *mev* nastal iz bolj razširjenega *mav* zaradi potrebe po rimi v frazemu.

²⁶ Psovke so na robu jedrnih medmetov, saj poleg ekspresije izkazujejo tudi usmerjenost na naslovnika, od katerega pa govorec ne pričakuje odziva. Psovka izraža govorčevo razpoloženje in namen, užaliti naslovnika, torej pove več o govorniku kot naslovniku. Na razlog za psovanje bi se namreč kak drug govorec lahko odzval drugače, morda celo diametralno nasprotno.

1.3.2.3 Psovke so podvrsta razpoloženjskih medmetov, s katerimi izražamo svojo jezo tako, da želimo naslovnika užaliti in mu pripisati negativne lastnosti, npr. *osel, kuzla, govedo*.

1.3.2.4 Mašila so podvrsta razpoloženjskih medmetov, s katerimi zapolnjujemo premore v govoru, bodisi da se obotavljamo bodisi da razmišljamo in zaradi premora ne želimo predati besede sogovorniku, npr. *amm, hm, mhm*. Podvrsta mašil so besede, ki nadomeščajo zloge besedila zlasti v refrenu pesmi, npr. v zgledu *aj, aj, aj aj aj aj, po zeleni trati*.

1.3.3 Pozivni medmeti²⁷ so besede, ki naslovnika – človeka, boga ali žival – pozivajo k določenemu dejanju ali ga odvrtačajo od njega, npr. *na, pst, hija, bogdaj* v pomenu 'uporablja se, ko govorec želi, da se kaj zgodi'.

1.3.3.1 Pozdravni medmeti so podvrsta pozivnih medmetov, s katerimi pozdravljamo sogovornika, npr. *živijo, adijo*.

1.3.3.2 Zvalnice so podvrsta pozivnih medmetov, ki jih uporabimo, ko želimo pritegniti pozornosti, npr. *čuj, ej, ejga*. Lahko nadomeščajo neformalni pozdrav.

1.4 Pomenske razlage

1.4.0 Medmeti (kakor tudi členki) nimajo stavčnočlenskega ustreznika, zato jih v slovarju lahko pomensko opredelimo samo s stavčnimi razlagami. Ker ubesedujejo govorno dejanje, so njihove pomenskouvvrščevalne sestavine *posnema, ponazarja, izraža* ali *uporablja se*. Medmetne vrste in podvrste imajo v eSSKJ stavčne razlage naslednjih tipov:

1.4.1 Posnemovalni: **posnema glas/zvok ...**, npr. *hik* 'posnema glas pri kolcanju, zlasti opitega človeka', *bzz* 'posnema visok zvok brenčanja žuželk'

1.4.1.1 Ponazoritveni: **ponazarja ...**, npr. *bam* 'ponazarja nenadno, hitro pojavitev česa', *u, uh* 'ponazarja veliko stopnjo, mero'²⁸

1.4.2 Razpoloženjski: **izraža, da govorec čuti, občuti ... / da se govorcju zdi ... / da govorec pripisuje komu / da govorec opozarja na ...**, npr. *joj* 'izraža, da je govorec čustveno vznemirjen, zaskrbljen, ima pomisleke o čem, negoduje'

²⁷ Vidovič Muha 2013: 101 (enako že v prvi izdaji iz leta 2000) uporabi izraz *namerni medmeti*, ki je povednejši od Toporišičevega *velelni medmeti*. O vsebini termina obstaja soglasje, o izrazu pa ne. V tem besedilu je uporabljen izraz *pozivni medmeti* po zgledu Krvina in Žele 2017: 203, ki to vrsto imenujeta *pozivni/velelni medmeti*.

²⁸ Zgled rabe: *U, sem lačna!* Te medmete je treba ločiti od konverznih izmedmetnih količinskih prislovov tipa *olala* v zglelih rabe, kot je *Na slovenski obali nisem bil že olala let*.

1.4.2.1 Vzklični: **izraža, da govorec čuti, občuti, okuša ...**, npr. *au* 'izraža, da govorec začuti, čuti bolečino, navadno telesno'

1.4.2.2 Isti tip razlage imajo tudi kletvice, ki jih kot take označimo v pojasnilu, npr. *jebela* 'izraža, da govorec občuti zadrego'

1.4.2.3 Psovke: **uporablja se, ko govorec zmerja/psuje koga, tako da mu pripisuje, kar je pomen samostalnika, iz katerega je konvertirana psovka**, npr. *koza* kot medmet 'uporablja se, ko govorec psuje žensko, tako da ji pripisuje neumnost in domišljavost'²⁹

1.4.2.4 Mašila: **uporablja se, ko govorec želi zapolniti premor v govoru ... / uporablja se za nadomeščanje zlogov v pesmi**, npr. *amm* 'uporablja se, ko se govorec obotavlja, želi zapolniti premor v govoru'

1.4.3 Pozivni: **uporablja se, ko govorec želi/ukaže/opomni/pozove ...**: *pst* 'uporablja se, ko govorec pozove, opomni koga, naj bo tiho'

1.4.3.1 Pozdravni: **uporablja se, ko govorec pozdravi ...**, npr. *živijo* 'uporablja se, ko govorec pozdravi koga, zlasti znanca'

1.4.3.2 Zvalnice: **uporablja se, ko govorec želi pritegniti pozornost (...)**, npr. *ej* 'uporablja se, ko govorec želi pritegniti pozornost, koga nagovoriti, pozvati k čemu'.

1.5 Izvor po vrstah medmetov

1.5.1 Posnemovalne medmete motivirajo zunajjezikovni glasovi in zvoki, ki jih zaznavamo s sluhom in reproduciramo z glasovi naših govornih organov. Posnemovalni medmeti so torej leksikalizirane glasovne reprodukcije zunajjezikovnih glasov in zvokov. V raznih jezikih se pogosto razlikujejo v kaki podrobnosti, ker so se uveljavili različni, vendar podobni leksikalizirani izrazi slušnih vtisov, npr. slovensko *kikiriki* in italijansko *chichirichi*, nemško *kikeriki*, hrvaško *kukuriku*, francosko *cocorico*, latinsko *cucurru*, litovsko *kakaryku*, angleško *cock-a-doodle-doo*, indonezijsko *kukukeruyuk*, japonsko *kokke-kokko*. Med njimi je nemalo prevzetih, vendar se občutek tujosti hitro izgubi, ker so tudi v jeziku prejemniku razumljeni kot posnemanje zunajjezikovnih glasov ali zvokov, npr. *bum*, *beng*. O aliteracijskih medmetih *čiračara* < *čarati*, *žigažaga* < *žagati*, *pikapoka* < *pokati* glej 3.2.2.

1.5.1.1 Ponazoritveni medmeti so večinoma metaforično, pravzaprav alegorično rabljeni posnemovalni, npr. *bam*, ko ponazarja nenadno, hitro pojavitev česa, lahko tudi razpoloženskih, npr. *u*, *uh*, ko ponazarjata veliko stopnjo, mero, ali pozivnih, npr. *abradabra*, ko ponazarja nenadno pojavitev.

²⁹ Tipiziranje pomenske razlage za to podvrsto medmetov, ki je tu prikazano v poenostavljeni obliki, je bilo posebej težavno. Pri formulaciji so sodelovali (po abecednem redu) Duša Divjak Race, Nataša Jakop, Janoš Ježovnik, Domen Krvina, Nina Ledinek in Špela Petric Žižić.

1.5.2 Razpoloženski medmeti (razen kletvic in psovok) so večinoma nemotivirane korenske besede, med katerimi so nekatere zares prvinske in prvobitne, ki jih v glasovno enakih ali zelo podobnih izrazih in z enakimi ali zelo podobnimi pomeni najdemo v več, nekatere morda celo v vseh jezikih, npr. *a, ah, o, oh*, tudi izvorno posnemovalne, npr. *haha, hihi, am*. Neredko se prevzemajo iz bolj prestižnega jezika v manj prestižne in postajajo leksikalne enote jezikovnega bazena (ali jezikovne zveze), npr. *juhu, opa*.

1.5.2.1 Podobno velja za vzklične medmete, npr. *au*, med katerimi se prav tako najdejo izvorno posnemovalni, npr. *brr, ajs*.

1.5.2.2 Kletvice so pogosto vzklično, tj. zvalniško rabljeni samostalniki, npr. *pizda*, njihove evfemistične preuredbe, npr. *pišuka*, sklopi z glagolsko obliko, npr. *jebenti* in njihove evfemistične preuredbe, npr. *jebela*, pogosto prenarejeni do težje razpoznavnosti. Zelo pogosto so prevzete, npr. *porkamadona*, in tudi te so pogosto individualno močno prenarejene, npr. *porkašpinčič*.

1.5.2.3 Psovke so pogosto zvalniško rabljeni samostalniki s slabšalnim pomenom, npr. *osel, koza, govedo*.

1.5.2.4 Mašila so prvinske besede, ki so s podobnimi izrazi znani v mnogih jezikih, npr. *hm, amm*.

1.5.3 Pozivni medmeti so dveh vrst. Deloma so prvinski, po izvoru posnemovalni, npr. *pst*, ki prvotno posnema šepetanje, deloma so konvertirani iz velelnikov in prenarejeni, npr. *lej* v pomenu 'uporablja se, ko govorec želi, da ogovorjeni pogleda kaj', npr. *Mamica, lej lepega kužka!*

1.5.3.1 Pozdravni medmeti so pogosto prevzeti, npr. *adijo, živijo, bajbaj*, ali sklopi, npr. *nasvidenje, bogdaj*. Nagnjeni so k skrajševanju, npr. *bogdaj*³⁰ < *Bog daj dober dan/večer ...*, pogosto vse do naglašene zloga, npr. *dán* < *dober dán, čér* < *dober večér, dijo* < *adijo*. Domači pozdravi in tem sorodni govorni obrazci so izhodiščno domala vsi večbesedni, npr. *dober dan, na zdravje*.

1.5.3.2 Zvalnice pogosto nastanejo iz razpoloženskih medmetov, npr. *ej, ejga*, ali iz velelnikov, npr. *čuj*.

1.5.4 Jedrni medmeti, kot so *a, ah, o, oh, hihi, haha*, resda utegnejo biti prastari, vendar se ohranjajo in ne spreminjajo skladno z glasovnimi zakonitostmi gostujočega jezika, ker se sproti obnavljajo (glej 0.7). Pri razpoloženskih in posnemovalnih medmetih je opaziti zvezo med njihovimi pomenskimi polji in glasovi, ki sestavljajo izraz. Te zveze so razložljive. Primer: Nizki glasovi so evolucijsko pojmovani kot grozeči, saj se s takimi glasovi oglašajo velike živali z daljšimi in širšimi dihalnimi organi, ki so

³⁰ V sosednji kajkavščini se je pozdrav skrajšal v *bog*. Ker se zaradi onezvenečenja zapornikov v izglasju izgovarja [bok], je bil v sosednjo hrvaško štokavščino, ki onezvenečenja v izglasju ne pozna, prevzet v fonemskem sestavu /bok/.

potencialno nevarne, Visoki glasovi pa so prikupni, saj se z njimi oglašajo praviloma nenevarne manjše živali s kratkimi in ozkimi dihalnimi organi, predvsem pa mladiči, ki jim želimo samo dobro. Naši možgani zato prepoznavajo nizke *u*-jevske in *o*-jevske glasove za sovražne in nesimpatične, visoke *i*-jevske in *e*-jevske pa za prijateljske in simpatične.³¹ Vesel in svetel smeh torej posnemamo z medmetom *hihi*, malo manj svetlega s *hehe*, posmeh s *hoho*, medtem ko temnega smeha *huhu sploh ni. Zato medmet *čiv* posnema visoke glasove ptičjega oglašanja, medmet *mu* pa nizke kravjega. Zato se v medmetih, ki so povezani s prijetnostmi in prijaznostmi, pogosto pojavlja glas *i*, npr. *buci*, *njami*; v onih, ki so povezani z neprijetnostmi, pa *u*,³² npr. *bu*.³³

2. Fonetika, fonologija in zapis

2.1 Slovenski medmeti praviloma sestojijo iz fonemov slovenskega knjižnega jezika, ki se v govornem prenosniku uresničujejo s pričakovanimi glasovi, v pisnem pa s pričakovanimi grafemi, npr. *mijav*, *ajs*, *horuk*, *čiračara*.

2.1.1 Pri več zlasti jedrnih medmetih opazamo varianten izgovor z glasovi, ki jih ni v glasovnem inventarju slovenskega knjižnega jezika. Medmet *brr* lahko izgovorimo z izdihom skozi usta in tresenjem ustnic ob zaprtem nosnem kanalu, izraz pa zaključimo s priprtimi ustnicami. Lahko pa njegov izgovor kultiviramo tako, da ga izgovorimo z glasovi slovenskega knjižnega jezika kot [børr]. Medmet *brm* lahko izgovarjamo z naddolgim nosnim samoglasnikom ob hkratnem tresenju ustnic, ki se konča z zaprtimi usti in odprtim nosnim kanalom, lahko pa njegov izgovor kultiviramo v [brøm]. Medmet *meee*, ki se zapisuje tudi *mekeke*, lahko izgovarjamo z glotalnim zapornikom kot [meʔeʔe], lahko pa ga prilagodimo knjižnemu jeziku in izgovarjamo kot [mekeke]. Variantnosti izgovora teh medmetov ne moremo opredeliti kot izgovor s prostimi variantami, saj enaka variantnost ni dopustna niti pri vseh medmetih,³⁴ kaj šele širše. Variante z neknjižnimi glasovi imamo za prvobitne, ki utegnejo izvirati iz starejših, predfonemskih jezikovnih časov (v filogenetskem in ontogenetskem pojmovanju), variante z glasovi iz inventarja knjižnega jezika pa imamo za kultivirane, tj. prilagojene sistemu gostujočega jezika.

2.1.2 O prosti variantnosti, omejeni na medmete in neformalne členke pritrjevanja in zanikanja, lahko govorimo le za pripornike, ki se izgovarjajo na mehkelem nebu ali nižje in jih zapisujemo s črko *h*. Medmete, ki posnemajo različne vrste smeha (*haha*, *hehe*, *hihi*, *hoho*) lahko izgovarjamo z nezvenečim glotalnim pripornikom [h], z nezvenečim

³¹ Drugi formant glasu [i] je pribl. 2500 Hz, glasu [u] pa 800 Hz (<https://www.singwise.com/articles/vowels-formants-modifications>). Po lastnih meritvah s programom Praat je drugi formant glasu [i] 2466 Hz, glasu [u] pa 1033 Hz.

³² Pomenske vrednosti posameznih glasov v medmetih opiše Toporišič 2004: 453–62.

³³ O medmetih in njihovi tipologiji je pri nas poglobljeno prvi pisal Toporišič leta 1976 v Slovenski slovnici. V četrti izdaji (Toporišič 2004) je ta besedna vrsta obravnavana na straneh 450–62.

³⁴ Medmet *bee* se tako nikdar ne izgovarja z glotalnim zapornikom. Enako velja za veliko večino medmetov, ki jih zapisujemo s črko *k*, npr. *ku-ku*, *kikiriki*, *kvak*. Pač pa se z glotalnim zapornikom lahko izgovarjata neformalna členka zanikanja *nak* [naʔ] in *naka* [naʔa].

faringalnim pripornikom [h] ali prilagojeno sistemu glasov slovenskega knjižnega jezika z nezvenečim velarnim pripornikom [x]. Izgovor z navedenimi prostimi variantami velja za domala vse nekonverzne jedrne medmete, ki imajo nezveneči pripornik grlne artikulacije, npr. *hej, hija, horuk, juhej, ohoho*, pa tudi neformalni členek pritrjevanja *aha*.

2.1.3 Inventarju fonemov slovenskega knjižnega jezika se pri jedrnih medmetih pridruži še eden, katerega osnovna glasovna uresničitev je dvoustnični [u], pisna pa *u*, npr. *au, aua, auva*,³⁵ *auč, uau, mua*.³⁶ Zapisi z *u* tu niso posledica nepoznavanja pravopisnih pravil,³⁷ ampak so utemeljeni z dejstvom, da glas v teh primerih ni realizacija fonema /v/ (ali /l/), temveč je osnovna realizacija (zdaj še obrobne) fonema /u/, ki si prek jezikovnega obrobja, narečij in skoraj citatno izgovorjenih izposojenk tipa *Word, Windows, Washington* širi prostor v slovenskem knjižnem jeziku. Ta fonem v obrobnih besedah ni od včeraj. Že prva izdaja SSKJ je pri medmetu *kvak* navajala resda neprednostni izgovor [kʷak]. Dejstvo, da se glas [u] pojavlja v vseh položajih in ne več samo na koncu zloga, govori za to, da se v slovenščini uveljavlja 30. fonem, ki je za zdaj omejen na obrobne besede, kot so medmeti in mlade angleške, zlasti lastnoimenske izposojenke. Predpogoj za vpeljavo novega fonema je poleg prisotnosti alofona [u] tako v knjižnem jeziku kot večini narečij mogoče videti tudi v tem, da imajo fonem /u/ mnogi narečni govori. V poenostavljenih zapisih teh govorov se vedno zapisuje s črko *u*, npr. *uoda, utrok, Uajdoušna*.

2.1.4 Nekateri medmeti se izgovarjajo samo z glasovi, ki niso del inventarja slovenskega knjižnega jezika.³⁸ Mašilo, ki se dvojnično zapisuje kot *hm, mhm, khm*, redkeje *mh*, se izgovarja tako kot *aha*, vendar z zaprtimi usti skozi nos, kjer se v nosnicah variantno tvori nekakšna pripora. Podobno in z rastočo intonacijo se izgovarja tudi neformalni členek pritrjevanja, ki ga zapisujemo kot *mh* in *mhm*. Vzključni medmet *mmm*, ki izraža, da govorec okuša ali vonja kajokusnega, se izgovarja z zaprtimi usti skozi nos kot naddolgi samoglasnik. Ta medmet se navadno izgovarja z višjim tonom. Mnogi medmeti se izgovarjajo z naddolгим samoglasnikom, npr. *bee, buu*. Navedenih besed drugače ni mogoče izgovoriti. Izjema je le mašilo *hm*, ki ga lahko izgovorimo kot [xəm], vendar deluje tak izgovor kot hiperkorektno branje po črki in torej papirnato.

2.1.4.1 Medmet in členek pritrjevanja *aha* lahko izgovarjamo z glasovi slovenskega knjižnega jezika kot [axa]. Z manj napeto izgovarjavo, ki se kaže v polglasniški izgovarjavi samoglasnika in glotalni ali faringalni pripornika, izražamo večjo stopnjo brezbriznosti. Členek pritrjevanja lahko celo izgovarjamo skozi nos kot [ãḥã], lahko celo z zaprtimi usti, ki ga potem zapisujemo kot *mhm*. Podobno ujemanje med spremembo izraza in stopnjo brezbriznosti najdemo v mašilih, ki ju zapisujemo kot *amm* in *emm*.

³⁵ To, da se ta medmet nikdar ne zapisuje kot **avva*, dokazuje, da je [u] glasovna uresničitev fonema, ki ni isti kot oni, ki bi ga zapisali z /v/, da torej glasu [u] v teh besedah ne pripisujemo fonemu /v/, to pa ob pojavitvah v nevtralnih položajih (*aua*) vodi do sklepa, da gre za samostojen fonem.

³⁶ Ta medmet se v neknjižnih spletnih besedilih pogosto zapisuje kot *mwa*, npr. *ajd čav vsem skupi :) mwa, Nič, to je to, uživite! *mwa**, kar pojmuje kot kreolizem, saj se v izvorni angleščini zapisuje kot *mwah*. Če in ko se bo ta fonem etabliral, bi ga res kazalo zapisovati s črko *w*, ki je pri nas še prosta.

³⁷ To je primer pri zapisovanju neknjižnih besed tipa *šravf, lavfati* s črko *u* namesto *v*.

³⁸ Na pojav opozarja že Svane 1958: 133; obširneje, a ne izčrpno Toporišič 2004: 450.

2.1.4.2 Ali bi kazalo zato domnevati obstoj nekaj dodatnih fonemov? Ne. Ti glasovi so namreč omejeni na izraze (medmete in njim najbližje členke pritrjevanja in zanikanja), ki se niso vključili v fonemski sestav gostujočega sistema, v obravnavanem primeru sistema slovenskega knjižnega jezika. So prežitek iz predfonemskih jezikovnih časov, verjetneje v ontogenetskem kot filogenetskem pojmovanju te besedne zveze.

2.2 Medmeti so vedno naglašeni, nikdar naslonski. Ponovljeni in aliteracijski medmeti so naglašeni na vsakem členu, npr. *bláblá, kú-kú, tik-ták, číračára*. Naglašeni samoglasniki so praviloma dolgi. Kratke imajo le tisti medmeti, pri katerih kračina ponazarja presenečenje, hitrost, npr. *bù, màrš > mrš*.

2.2.1 Jedrni medmeti in nekateri členki se lahko ločijo v suprasegmentnih lastnostih od preostalega besedja glede na kolikost, jakost, register in intonacijo.

2.2.2 Nekateri jedrni medmeti se izgovarjajo z naddolгим samoglasnikom, ki je vseskozi naglašen, npr. *búú*.

2.2.3 Nekateri jedrni medmeti se izgovarjajo z večjo jakostjo, kot je siceršnja aktualna jakost govorca. Povečana jakost je značilna predvsem za vzklične medmete in zvalnice, npr. *au, hej*.

2.2.4 Nekateri jedrni medmeti se izgovarjajo višje, redki nižje od srednjega pasu individualnega tonskega območja. Višje se praviloma izgovarjajo tisti, ki izražajo vzhičenost, prijetnost, presenečenje, opozorilo ali kaj spodbujajo, npr. *i* v pomenu 'izraža, da govorec občuti vzhičenost, veselje'. Z nižjim tonom se fakultativno izgovarjajo nekateri, ki izražajo razočaranje ali velevajo k upočasnjevanju, npr. *e*, ko izraža, da je govorec razočaran nad sogovorčevim dejanjem.

2.2.5 Medmeti in členki pritrjevanja in zanikanja imajo v vlogi (pa)stavkov stavčno intonacijo. Da gre za intonacijo in ne tonemskost, vemo, ker je prisotna tudi pri netonemskih govorcih in v netonemskih jezikih. Intonacija je pomenskorazločevalna. Medmet *aja* z ravno ali polkadenčno intonacijo izraža, da se govorec uspe česa spomniti, navadno nenadoma (npr. *Kako ti je že ime, aja, Jernej.*), če pa ga izgovorimo antikadenčno, izraža, da je govorec presenečen, začuden (npr. *Aja, to se premika.*). V slovarju označujemo intonacije, ki odstopajo od ravne, zlasti kadenčno in antikadenčno, na nivoju pomenov s pojasnili. Različnih pomenskorazločevalnih intonacij je pri medmetih več, a to področje še ni zadovoljivo raziskano.³⁹

2.3 Dvo- ali večbesedni ponovljeni medmeti glede na pisanje skupaj ali narazen izkazujejo štiri tipe: (1) zapis z vmesno vejico (*meee, meee*), (2) zapis s presledkom (*hov hov*), (3) zapis z vezajem (*ku-ku*) in (4) zapis skupaj (*blabla*).

³⁹ Dvonč idr. 1966: 807, ki medmetom odreka morfemskost, celo zapiše, da je stavčna intonacija edina slovnična lastnost medmetov.

2.3.1 Vejica prevladuje v primerih, ki imajo v govornem jeziku pred ponovitvijo daljšo pavzo (*meee, meee*). Kjer te pavze ni, tudi vejice navadno ni (*hov hov*). Primeri, ki se zapisujejo brez vejice, pogosto izkazujejo dvojničnost z zapisi skupaj (*hov hov in hovhov*), medtem ko tisti z vejico nikdar (*meee, meee in nikdar **meeeemeee*). Zapisi z vezajem so pogosti predvsem v primerih, ko se sklop navadno dveh ponovitev ponavlja, praviloma z daljšo pavzo, in ob katerih se najdejo tudi zapisi skupaj (*ku-ku, ku-ku in kuku, kuku*). O preostalih večbesednih enotah glej 1.1.1.

2.4 Nekateri medmeti se tako kot členki in frazemi približujejo govornemu jeziku tudi v zapisu, npr. *klinc, kurc, beži*.

3 Oblikoslovje in besedotvorje

3.1 Medmeti veljajo za nepregibne besede.⁴⁰ Omejeno se pregibajo le konvertiti iz velelniških oblik, npr. *beži -ta -te*, in nekateri redki pozivni medmeti drugačnega izvora, npr. *na -ta -te*. Po spolu in številu so pregibni tudi iz pridevnikov konvertirani pozdravni medmeti, npr. *pozdravljen -a -a -i -i -e*. Redki se stopnjujejo, npr. *joj prejoj*.

3.2 Zlasti jedrni medmeti so večinoma korenske besede, npr. *mijav, ah, au, joj, hm, pst, na*. V nekaterih se en ali več glasov izgovarja naddolgo,⁴¹ kar se v pisavi odraža z enkrat ali večkrat ponovljeno črko oziroma črkami, npr. *bee, beee, brr, brrr; pst, psst, ph, phh*.

3.2.1 Korenski morfem nekaterih medmetov se lahko enkrat ali večkrat ponovi, rezultat je reduplicirana tvorba, lahko pisana skupaj, npr. *ku(-)ku, blabla(bla), ajaj*, lahko narazen, npr. *čiv čiv, beži beži*. Ponovljivost korena tako kot ponovljivost glasu iz prejšnjega odstavka ne spreminja denotativnega pomena, temveč izraža le večjo intenzivnost sporočila ali kaže na ponavljanje ali daljše trajanje ubesedenega dogodka.⁴²

3.2.1.1 Nekateri medmeti s ponovitvijo izkazujejo pomenski prenos, ki ga v enojnih pojavitvah ni zaslediti. Leksem *Aj aj aj!* izraža, da govorec ob spoznanju česa občuti nejevoljo, razočaranje, obžalovanje, in izraža, da govorec nad čim negoduje. Ker navedenega pomena pri medmetu *aj* brez ponovitve ni zaslediti, tega in temu primerljive lekseme pojmujejo kot frazemske dvojčice.⁴³

⁴⁰ Toporišič 2004: 450.

⁴¹ To so samo glasovi, ki jih lahko vlečemo, torej samoglasniki, zvočniki, sičniki in izjemoma priporniki.

⁴² Z reduplikacijo se že v praindoevropsčini tvorijo intenzivni glagoli, npr. **k^wer-k^wor-* 'rezati, rezariti', in samostalniki, npr. **k^we-k^wl-o-* 'kolo'. V slovanščini imamo več redupliciranih samostalnikov, npr. **gol-golъ* 'beseda', **pe/o-pelъ* 'pepel', **kol-kol-ъ* 'zvon'.

⁴³ Opažanje razlike med ponovljenimi medmeti in dvojčiči dolgujem Nataši Jakop.

3.2.2 Posnemovalni in ponazoritveni medmeti se pod germanskim vplivom⁴⁴ lahko tvorijo z i-jevsko reduplikacijo. Tako nastala leksikalna enota ima obliko polne aliteracije,⁴⁵ npr. *čiračara*, *žigažaga*, praviloma s samoglasniki v zaporedju *í, a, á, a*. Samoglasnik korenkega dela je lahko *o*, če ga je imela izhodiščna beseda, npr. *pikapoka*.

3.2.3 Redki medmeti se tvorijo s sklapljanjem dveh korenkih medmetov, npr. *ojoj*, *ovej*, *ohoho*.

3.2.4 Pogostejši so sklopi z ojačevalnimi členicami, ki so prvotno večinoma členki. S členico *-ga* so tvorjeni npr. *ejga* (= slovaško *ejha*), *lejga*, *jebiga* (sicer prevzeto iz srbsčine), s členico *-na* (vsaj deloma iz *no*) imamo *jedetana*, *ježešna*; podobno neknižno *pena* < *pojdi no*.

3.2.5 Sklopi iz besed drugih vrst so zlasti pozivni medmeti in kletvice, npr. *bog-nedaj*, *jebenti*.

3.2.6 Morda bi nekaterim medmetom lahko pripisali začetke priponske tvorbnosti. Nekakšna členica *-a*, ki morda postaja pripona, se uporabi, ko želimo poudariti, da ubesedeno dejanje traja ali se ponavlja, npr. *au* > *aualauva*, *ajs* > *ajsa*, *auč* > *auča*, *hi* > *hija*, *hop* > *hopa*. Če je to dejanje prijetno ali v zvezi z otroki, je v rabi »pripona« *-i*, npr. *njam* > *njami*, *buc* > *buci*. »Pripona« *-h* deluje omejevalno in relativizirajoče, npr. *ma* > *mah*, *ja* > *jah*, *ba* > *bah*, morda tudi *a* > *ah*, *e* > *eh* itd.

3.3 Konverzija

3.3.1 Medmeti nastajajo po konverziji najpogosteje iz samostalnikov v imenovalniški obliki, npr. *bevsk*, *tlesk*, *cmok*, *frk*⁴⁶ in iz glagolov v velelniški, npr. *beži*, *lej*. Psovke so praviloma zvalniški imenovalniki samostalnikov s slabšalnimi pomeni, pri katerih je zvalniškost pri tonemskih govorcih razvidna iz (fakultativnega *!/?*) cirkumflektranege tonema, npr. *ôsel* psovka ob samostalniškem imenovalniku *ôsel*; *govêdo* psovka ob samostalniškem imenovalniku *govêdo*.⁴⁷ Pozdravni medmeti so lahko konvertiti iz pridevnikov, npr. *pozdravljen*.

3.3.2 Medmeti najpogosteje konvertirajo v členke, zlasti poudarjalne, npr. *Sina mi je ubil*, *lej*. Pogosto konvertirajo tudi v samostalnike moškega spola, npr. *Tisti blabla ni obrodil nobenih sadov*,⁴⁸ redkeje v pridevnike, npr. *horuk akcija*, in prislove, najpogosteje

⁴⁴ Germanski jeziki so vplivali tudi na romanske, npr. italijansko *ninna nanna*. Cortelazzo in Zolli 1983: 804–5, dopuščata, da je pojav avtohtono romanski in navajata po Ronconiju latinska primera *tuxtax* (kar nekateri berejo *taxtax*), ki pri Plavtu posnema udarce z bičem, in *batubatta* 'majhne, ničvredne stvari'. Pri obeh latinskih primerih je »prevojni« vzorec *u – a* in ne *a – i*, ki je značilen za tu obravnavane.

⁴⁵ Kot pesniška oblika je aliteracija v srednjeveškem pesništvu v rabi predvsem pri Germanih. Pri Romanih se (po arabskem zgledu?) v istem času uveljavlja rima.

⁴⁶ Konverzijo iz samostalnika ugotavljamo po priponi, ki je prisotna v enako glasečem se izglagolskem imenu dejanja in je izvorno glagolska.

⁴⁷ To opažanje dolgujem Tanji Mirtič.

⁴⁸ Izjemoma tudi ženskega, npr. *Ob tem si je vlada izmislila še eno proračunsko čiračaro*.

s pomenom 'zelo' in 'mного', npr. *Cene so šle ohoho gor*. Izjemoma se najde konverzija v glagol, npr. *Črna luknja je podobna pajku. Ham ham te bo!*⁴⁹

4 Prevzemanje

Medmeti pogosto prehajajo iz jezika v jezik, npr. *tralala, ajde, voilà, sic*, ali se spreminjajo tako, da se približujejo sosednjim jezikom. Verjetno ni naključje, da petelin v slovenščini kikirika tako kot v italijanščini in skoraj tako kot v nemščini, vendar drugače kot v preostalih slovanskih jezikih. Da ko nas zaboli, rečemo *au* tako kot Nemci, Čehi in Slovaki, ne pa *jao* kot Hrvati in Srbi, *oj* kot Rusi, Ukrajinci in Belorusi ter ne *oh* kot Albanci in Bolgari ali *of* kot Makedonci, tudi ne *àhi* kot Italijani, *aie* kot Francozi ali *ay* kot Španci. Še posebej pogosto se izposojajo kletvice, npr. *porkamadona*, in pozdravni medmeti, npr. *adijo, živijo*. Upoštevaje bazensko povezanost jezikov v okviru podobne kulturne zgodovine (ali jezikovne zveze, kjer obstaja) in dejstvo, da se medmeti izogibajo glasovnim zakonom gostujočih jezikov, ker se nenehno obnavljajo,⁵⁰ bi kazalo za etimološke potrebe najprej prikazati in sopostaviti njihove pojavitve v starejših obdobjih ter s pomočjo tega gradiva ugotoviti, kateri medmeti utegnejo biti stari in prvinski, kateri so prenarejeni skladno s kulturnozgodovinskim bazenom in kateri so modne smernice časa, v katerem živimo.⁵¹

5 Zaključek

5.1 Medmeti so besede, katerih skupni imenovalc je samostojnost. Njihovo množico polnijo raznoliki in raznorodni leksikalizirani izrazi z zamejenimi pomeni, med katerimi najdemo nepismene divjake, ki sploh niso besede, najdemo posnemovalne in prvinske besede, ki se v večji ali manjši meri kultivirajo in prilagajajo večinski kulturi gostujočega jezika,⁵² pa tudi take, ki iz gostujočega jezika prestopijo k medmetom in se ravnaajo po njihovih zakonitostih. Medmeti niso samo samostojna sporočila, so samostojen sistem za sporazumevanje, ki gostuje v vsakokratnem jezikovnem sistemu in ga uporabljamo za hitro in učinkovito sporočanje o tistem, za kar je naš eksaktni, na razumu temelječi in v storilnost naravnani jezik morda preokoren, to pa so predvsem čutenja, čustva in razpoloženja. Najrazličnejše pomenske odtenke, ki jih izražamo z raznimi medmeti in njihovimi nadsegmentnimi različicami, razvijajočimi se milijone let, je nemogoče ujeti v izraze siceršnjega jezika, zato so tudi slovarske razlage medmetov lahko le bolj ali manj približne. Povedano z metaforo: osrednji, eksaktniji in v storilnost naravnani del jezika je kot epika, medmeti pa kot lirika.⁵³

⁴⁹ Toporišič 2004: 450 zapiše: Nekateri medmeti se lahko sprevržejo v prave člene stavka, in sicer povedke, ali pa v (povedkova) določila. *Maček za miško, miška pa smuk v luknjo*.

⁵⁰ To dejstvo otežuje ali onemogoča primerjalno metodo in metodo rekonstrukcije.

⁵¹ Za potrebe etimologije bi bilo torej treba medmete ciljno pregledati tako, kot je bilo v preteklih stoletjih pregledano preostalo besedje. Etimološki prikazi medmetov v etimoloških slovarjih se namreč še niso povzpeli na znanstveno raven, temveč so bolj ko ne ugibanje.

⁵² Prvinske besede se pri kultiviranju morfemizirajo in sistemizirajo.

⁵³ Ker je sporazumevanje z medmeti mnogo starejše od jezika današnjega tipa, je njihov sistem na neki prvobitnejši način tudi bolj izpopolnjen.

5.2 O medmetih danes res vemo nekaj malega več kot pred petdesetimi leti, zato so lahko njihovi slovarski prikazi v eSSKJ natančnejši od onih v SSKJ. A redakcijsko delo pri uslovarjanju medmetov nas vedno znova postavlja pred težko odgovorljiva in morda še nezastavljena vprašanja, ki nam povedo predvsem to, da je naše vedenje o njih še vedno manjše od vsega tistega, česar o njih še ne vemo.

VIRI IN LITERATURA

- Francisco ABOITIZ, Ricardo GARCÍA, 1998: The evolutionary origin of the language areas in the human brain. A neuroanatomical perspective. *Brain Research Reviews* 25. 381–96.
- Oda BUCHHOLZ, Wilfried FIEDLER, 1987: *Albanische Grammatik*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie Leipzig.
- Manlio CORTELAZZO, Paolo ZOLLI, 1983: *Dizionario etimologico della lingua italiana*. 3/I–N. Bologna: Editore Zanichelli.
- Ladislav DVONČ idr. 1966: *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- eSSKJ: *eSSKJ. Slovar slovenskega knjižnega jezika*. [Na spletu](#).
- Fran. Slovarji inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Gigafida 2.0*. Referenčni korpus pisne standardne slovenščine. [Na spletu](#).
- Yuval Noah HARARI, 2014: *Sapiens*. Kratka zgodovina človeštva. Prev. Polona Mertelj. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Nataša JAKOP, 2006: *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Domen KRVINA, Andreja ŽELE, 2017: O medmetih, zlasti o njihovih razločevalnih lastnosti: Poudarjen slovarski vidik. *Slavistična revija* 65/2. 201–28.
- Eva Maria LUEF, 2018: Tracing the human brain's classical language areas in extant and extinct hominids. *The talking species: Perspectives on the evolutionary, neuronal and cultural foundations of language*. Uni-Press Graz. 29–56.
- Bernard NEŽMAH, 2011: *Kletvice in psovke*. Ljubljana: Družba Piano.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2014: *Medmeti v slovenskem jeziku*. Maribor: Založba Pivec.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. ¹1970–1991, ²2014.
- Peijen SU idr., 2008: Myelination progression in language-correlated regions in brain of normal children determined by quantitative MRI assessment. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology* 72/12. 1751–63.
- Gunnar Olaf SVANE, 1958: *Grammatik der slowenischen Schriftsprache*. Kopenhagen: Rosenkilde und Bagger.
- Jože TOPORIŠIČ, ⁴2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2013: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Govorica slovarja. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

SUMMARY

The article builds on the conceptualization of interjections in Slovene linguistics as they have been described from 1976 to the present. The category is defined as playing a “guest” role in the system of expression, the core of which originates in the time before the rise/adoption of language built on phonemes and morphemes of the kind we are familiar with today. More specifically, this system differs from modern language both in its phylogenetic development with the species *Homo sapiens* as well as in its ontogenetic development in the individual. The text then treats the description of phonetic, phonemic, morphological, and word-formational characteristics and concludes with findings about their history, source, and etymology. In sum, three questions are answered: (1) What is an interjection and how is it to be treated lexicographically? (2) What is the nature of an interjection? and (3) Where do interjections come from?

Regarding these questions the paper proposes the following:

(1) Interjections can be divided into onomatopoeic, mood-reflecting, and hortatory. Each type has its own subtypes. Moreover, each type and subtype requires its own variety of lexicographic explanation.

(2) Certain interjections are pronounced with sounds that are absent in the Slovene standard language and some interjections in Slovene use native sounds that occur in otherwise unfamiliar positions. The presence of the sound [u] before a vowel gives the impression that, along with the support of borrowings, a thirtieth Slovene phoneme is emerging. Interjections differ from the rest of the vocabulary particularly in their suprasegmental peculiarities. Some have extra-long vowels and consonants and some differ in the amplitude of the median band of an individual’s typical pitch range; others are pronounced with semantically distinctive pitch movement. Though interjections are generally uninflected, certain ones allow a degree of inflection (*na nata nate* ‘here you go’-2.SG, 2.DU, -2.PL). From the perspective of word-formation, the most common are root words (*au* ‘ow’), reduplications (*haha* ‘haha’, and alliterations (*čiračara*). Also found are the embryonic stages of derivation in which there are borderline cases of suffixal properties (*au* → *aua* ‘ow, owie’).

(3) Interjections are generally words of onomatopoeic or imitative origin and a high percentage of them are adapted according to languages with which Slovene is in contact. Most of the exceptions to this finding, which is not absolute, are in the realm of invective, which are often euphemistically recast explicit expressions (*jebenti* → *jebela* ‘damn it’) or terms of abuse that have nearly all arisen through conversion from nouns in the vocative case as well (*koza* ‘goat’) as greetings, which are often truncated versions of multi-words expression. In colloquial language it is often the case that an expression is reduced to a single stressed syllable (*dober dan* → *dán* ‘good day’ → ‘day’).

Just as the world of literature is fundamentally divided into lyric and epic, language distinguishes two types of words: interjections and everything else. Interjections are not a part of speech. Rather, they are speech itself. More precisely, they are poetic speech that expresses our feelings and moods. Other words in their vicinity—if they are present at all—are usually nothing more than a prosaic translation of them into the phoneme-morpheme-sentence-constituent type of language.